

FRI-110-1-LLIE(S)-06

THE APPLICATION OF THE METHODS OF SPECIAL SEISMIC PROTECTION

СОЦИАЛНО-ДЕМОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА КАЧЕСТВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Vladislav Dimitrov – a school teacher

“N. Y. Vaptsarov” – secondary school, Silistra

Tel.: +359899040012

E-mail: vladoyd@abv.bg

***Abstract:** The paper reviews different socio-demographic determinants of education and their influence on the results of the students and their marks at school. Some of these are as follows: environment, social and ethnic origin, family, media influence and geographical location. The paper aims to show us how many different factors, which Ministry of education and schools cannot control, could be reasons for bad results at school. The report also provides some studies in this field, using quotes by some scientists form Bulgaria and other countries, which gives an international outlook to the topic.*

***Keywords:** Socio-demographic determinants, Environment, Social origin, Ethnic origin, Family, Media influence, Geographical location.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Днес работещите учители в системата на образованието се борят с последствията от редица липси и дефицити, корените за които трябва да търсим извън училището – в него просто постфактум се отбелзват ниски резултати като крайни такива, т.е. колегите се движат след събитията.

В настоящият доклад са изложени някои от причините за ниските резултати на част от учениците, като голям процент от тази причини биват открити в обичайната среда на учениците, в начина им на живот, в ценностите на семействата им, в политиката на МОН, в демографските процеси – механичния отрицателен прираст, ниска раждаемост, в отделечеността на региона от важните търговски и административни центрове на държавата, което води след себе си ниска трудова заетост и ниски заплати – все неща които дават отражение ако не върху системата на образованието като цяло, то влияят върху образователните аспирации на детето, възприемани в рамките на семейството и средата, в която живее и расте.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Системата на образованието си взаимодейства с много други системи, а освен това има вътрешносистемни зависимости и корелации на редица фактори, които също ѝ оказват влияние по един или друг начин. Така се оказва, че те пряко или косвено детерминират (определят, обуславят) и нейното качество, защото например липсата на достатъчно финансиране (социално-икономически фактор) води до спад на качеството на образованието като цяло – факт, който едва ли някой би оспорил. От друга страна според редица автори, които са цитирани по-нататък се оказва, че фактори като образование и етнос на родителите също детерминират (обуславят) качеството на продукта на системата на образованието, тъй като влияят на образователните аспирации на детето. Ние обаче ще се спрем само на социално-демографските такива.

В тази група влизат фактори, които влияят на качеството на образованието и по своята същност са със социален или демографски произход, като например местоположението на училището – дали е в град или в село, дали е в голям град, където има много ученици или в малко населено място, където учениците са малко или недостатъчно за формирането на

бюджет, покриващ всички нужди за поддръжка на добра материално-техническа база. Тук влизат и социалният и икономически статус на семейството – т.е. дали то може да осигури на детето си подкрепяща среда за учене и развитие и дали може да обезпечи елементарните му нужди, за да бъде то в състояние да се съсредоточи върху учението. Не без значение е и средата, в която учениците израстват – от кого вземат пример, кой е примерът им за подражание – често това са по-големи братя или сестри, които могат да бъдат и лош пример за отношение към образованието – показателно за това е нивото на качеството в средното образование.

Факторите на които ще се спрем тук, без претенциите да бъдем изчерпателни на 100% по отношение на всички възможни такива са както следва:

- среда (микро- и макросреда – влияние на връстници, индиректно влияние на нормативна база в сферата на образованието и др.)
- социален произход (етническа принадлежност и статус на семейството)
- семейство (наличие на родители, братя, сестри, баби, дядовци, семеен статус на живущите в семейството и тяхното образование)
- влияние на медиите и Интернет (положителни, отрицателно, допълващо образованието)
- географско положение (град, село, близост до град, изолирано гето)

Всички те са от значение и въпреки че не винаги директно влияят върху качеството на образованието, то те са негови детерминанти и в една или друга степен дават отражение и върху успеха и постиженията на учениците, който пък успех би могъл да послужи за база за сравнение.

1. Среда

В най-широк смисъл „Под среда се разбира комплекс от външни условия, в които живее човек.“¹ Това обяснение обаче не ни дава достатъчно конкретна информация, затова ще приведем още една по-конкретна дефиниция. Според нея „В понятието среда влизат социалните, културните, икономическите фактори и природните условия на живот на хората. Най-важна роля във формирането на подрастващото поколение играят социалните фактори.“²

Подчертава се също така, че най-важни от тях за формиране на бъдещите пълноправни членове на обществото са социалните фактори. Съвсем логично тези фактори се проявяват в социалната среда, в която учениците пребивават, откъдето получават и името си „социални“. Освен че всеки един индивид, който е в отношения с околните индивиди, е градивна част от социалната среда, т.е. той е неин изграждащ елемент, то той бива и подложен на влияние от страна на другите елементи, съставляващи социалната му среда – т.е. „Социалната среда е система от взаимосвързани отношения, в които е включен човек в процеса на своята дейност.“³ И въпреки, че декомпозирахме понятието среда на съставните му компоненти, то сега е редно да уточним какво точно разбираме под понятието „социална среда“ – неговото смислово съдържание, а също така и от какво то бива съставено като изграждащи го компоненти. „Понятието социална среда може да бъде разглеждано много широко /макросреда/ – обхващащо цялата общественно-икономическа система в цялост, и, в тесен смисъл /микросреда/ – непосредственото социално обкръжение на човека /семеино, учебно, трудово/. Социалната среда оказва влияние на личността най-вече чрез условията на живот. Тя детерминира поведението както на отделния индивид, така и поведението на класите, нациите.“⁴ Съгласно гореупоменатата дефиниция този компонент на средата също има своите съставни компоненти – т.н. (социална) микросреда и (социална) макросреда, като тук се акцентира върху начина на живот на индивида, а в случаите, когато той е дете, една немалка част от битието му зависи от родителите и това какво правят те за подпомагане процеса на възпитание му, тъй като за това се изискват време, ресурси, умения за целенасочено въздействие: „Когато се анализира отношението между възпитанието и социализацията, в първия случай на преден план изпъква целенасоченото, преднамерено

формиране на личността в съответствие със социално детерминиран идеал. Във втория на преден план изпъква процесът и резултатът недостатъчно контролирано взаимодействие на индивида с цялата достъпна нему съвкупност на социалните явления. Индивидът, който е включен в системата на фундаменталните и непосредствени социални отношения неизбежно ще реализира в една или друга степен положителен или отрицателен социализиращ ефект. Следователно чрез възпитанието и обучението се стеснява силно сферата на неопределеността и случайността, така характерни за действието на другите социализиращи фактори.”⁵ Ето как се оказва, че социалната среда е един от най-важните фактори, влияещ върху по-нататъшното развитие на индивида въобще.

2. Социален (етнически) произход

Социалният произход в лицето на етническата принадлежност също оказва влияние върху децата, най-вече заради специфичните обичаи и поддръждането на приоритетите в дадения етнос. Не е тайна, че при някои от тях образованието не се счита за приоритет, тъй като то не носи директно нито приходи, нито пък би дало кой-знае какъв шанс за реализиране както в обществото, така и на без това свития пазар на труда в България. За тях М. Андреев казва: „Някой от тези етнокултурно слоеве от населението са по-неосигурени, по-бедни и необразовани, което се върху учебното поведение на децата им.”⁶ И тук стигаме до логичното заключение, че щом родителите, които сами не са образовани, и които очевидно не смятат образованието за нещо кой-знае колко полезно, няма как да дадат личен пример, нито пък биха могли да помагат на децата си, да не говорим да бъдат перманентно взискателни към писането на домашните и ученето на уроците. Така тези деца всъщност ходят на училище по-скоро защото там ходят и тези, с които дружат и биха искали да прекарват повече време заедно, а не заради собственото си личностно израстване и развитие. Лошото е, че дори в началото да е имало някакъв интерес към тази институция, то поради пропуските в учебните програми и съдържание това желание до 3-4 клас затихва и преминава в нежелание и неумение да се учи успешно. Това мнение е подкрепено и от М. Андреев, който казва: „Учебното съдържание в училище не е диференцирано и затруднява много повече децата от тези общности, отколкото другите, което влошава отношението към ученето и училището.”⁷ На практика се оказва, че училището, което трябва да е в помощ на децата не изпълнява задачите си, а учениците пък от тези етноси не харесват училището и имат отрицателно отношение към цялата система, която им причинява това.

Етническият произход на родителите е предпоставка и за появата на допълнителни проблеми, свързани с техните обичаи, ценности и др. Оказва се, че „Образованието и възпитанието и социализацията на деца-носители на различни езици е един от най-сложните проблеми... Дългогодишният опит от работа с деца от различни етнически общности налага убеждението, че е необходима системна и упорита работа за постигане на нова гражданска етика...”⁸

3. Семейство

Според Г. Н. Филонова „Семейството като част от социалната среда е най-важен фактор за формиране на личността в сферата на нейната жизнедейност”⁹ Същото мнение споделя и Доно Василев: „Семейството не само създава първата социална среда за развитието на личността, но то действа целенасочено като възпитателен фактор на развитието. Семейната среда с нейната специфична емоционална атмосфера и духовна култура създава първите, решаващите предпоставки за по-нататъшното развитие на човека.”¹⁰ Същият автор споделя, че „Изследвания на отделни автори сочат, че образователното и общокултурно равнище на родителите съществено влияе на образователното и възпитателно равнище на подрастващите, на тяхната професионална насоченост.”¹¹ Ето и какво твърди един от тези автори: Между образователното равнище на родителите и очакванията им за постиженията в сферата на ученето съществува тясна връзка. Тя се наблюдава и между очакванията, от една страна, и принадлежността към определена социална група, от друга страна.”¹² Тук виждаме, че това, към коя социална група принадлежи семейството също не е без значение по отношение на приоритетите в

семејството и в частност образованието како такв. Затоа и авторът допълва: „Следователно главните особености на учениците треба да се анализираат във врска с историческиот контекст и мястото, което заемат в социалната структура семејствата, од които те произхождат.“¹³ По-нататк се доуточнува че, „Наблюденијата покажат неблагоприятни за децата од по-малките етнокултурни общности резултати в сферата на образователните постижения.“, зашто „Никакој од тези етнокултурни слоеве са по-неосигурени, по-бедни и по-необразовани, което се отразува врху учебното поведение на децата им.“¹⁴ Според него „Учебното содржание в училище не е диференцирано и затруднува многу повеќе децата од тези общности, отколкуто другите, което влошува одношението към ученето и училището.“¹⁵ Също и според Е. К. Василева „най-важен фактор (възпитателен – бележка на автора) е равнището на образование на родителите, следвац по својата значимост е професионалната им припадност, на трето място такв признак е наличието или отсуствие в семејството на двамата родители...Зависимоста на успеваемоста од образователното равнище на семејството се запазува в продлжение на целия период на обучение в училище“.¹⁶ Тук виждам отново колко е важно родителите да са добре образовани, а също така и дали те са „в наличност“ в семејството или ги нема поради различни причини – смърт, работа в чужбина, разведени родители и др. Идеалниот вариант, којто съществува, е родителите да са в состојание да подпомагат децата си в подготовката им за училище, зашто „Колкото поголямо е учестието на родителите како значими други в подготовката на учениците за училишните им задлжения толкова по-успешно е учебното поведение. Ето зашто взаимодействието межу учителите и родителите, межу училището и семејството е многу важно за академичните постижения на учениците. Родителите могат непосредствено да подпомагат желаното училишно поведение на децата си.“¹⁷

Марин Андреев, говорейки за различните и противоречиви очаквания към децата, достига до заклучението, че по отношение на т.н. „значими други“, кдето най-важни са родителите, а след тоа врстниците и учителите¹⁸ често се наблюдава разминаване в очакванията към ученика: „Конфликтът на ролевите очаквания засилува неадекватноста на реакциите на ученика, затруднува приспособувањето му към различни ситуации, забавува процесот на личностно усвършенстване, усложнува одношенијата му како с врстниците, така и с представителите на други поколения.“¹⁹ Оказува се, че освен да имат желание, е важно родителите да имат и възможността да помагаат, како дори и наличието на тези два фактора не е залог за учебни успеси.

Основни детерминанти в семејството, обуславуващи характера на възпитателно-социализиращата му функција, според Руска Бабалова, са како следва: материални условија за живот, животен стандард на семејството; характер на труда, којто упражнуваат родителите; социален статус на родителите; одношение на родителите към различни сфери на твхната жизнедејност и сџкупното им поведение како носители на определен обективно детерминирац мируглед; одношение на родителите към децата, към твхното възпитание и подготовка за живота и др.²⁰

Треба да бде отчетено, че изброените по-горе фактори нито изчерпват възможните негативни влияния врху подрастващите, нито пк могат лесно да бдат преодолени, нешто в което ни уверува и Д. Василев: „Семејството не може са преодолее цјлостното социално влияние, ако то е неблагоприятно.“

4. Меди и Интернет

В своја труд „Теорија на възпитанието, Р. Бабалова изказува својата тезата, че „Чрез средствата за масова информација и комуникација личността усвоува форми на социално поведение и одношения; усвоува норми, ценности, социални роли.“²¹ На същото мнение е и Доно Василев, којто пк в својата „Педагогика“ казува, че „Чрез средствата за масова комуникација не само се представува на широката аудиториа огромна, многостранна информација, но се влияе на нејните чувства и възгледи, формира се определено равнище на масово сзнание и поведение“²².

Според международно тествано изследване под егидата на ЮНЕСКО²³ е видно, че повече от ¼ от влиянието е от т.н. „извънучилищни източници на информация”, като в повечето случаи става въпрос именно за телевизията.

Друг не по-малко интересен въпрос е дали всъщност времето – ресурс твърде ценен, е правилно изразходван от учениците и дали иначе „безвредното гледане в екрана” не изразходва този ресурс за сметка на ученето и подготовката за училище – проблем, който Сийка Чавдарова-Костова също поставя в статията си „Фактори на възпитанието: „Средствата за масова комуникация са несъмнено социализиращо-възпитателен фактор със сериозен потенциал по отношение на формирането на подрастващите. Те могат да окажат както позитивно, така и негативно въздействие в процеса на осъществяване на основните и производните от тях видове възпитание. Значимостта им се подчертава от количеството време, отделяно от децата и младежите за прекарване пред телевизионния екран или монитора. Едва ли този факт би бил интерпретиран като проблем, ако посоченото количество време всъщност не се явява в качеството на заместващо други възможности за развитие на подрастващите²⁴. Редно и да вземем под внимание и следните нейни думи, позоваващи се на Джозеф Долч: „Факт е, че „в много семейства децата фактически сами решават как да запълнят свободното си време, като включат телевизора”. Ако до тогава не са били формиран необходимите критерии за подбор и оценка на възприеманото, тогава определено може да се говори за „загуба на ценно възпитателно наситено време, нереализирано на първо място от родителите.”²⁵ Следва предупреждение колко пагубно може да бъде престоят пред екрана: ”За съжаление продължителния престой на детето пред телевизионния екран довежда до феномен „дефиниран като „бавномислещ читател”, водещо до „ограничаване възможностите за развитието на вербалната интелигентност”.”²⁶

5. Географско разположение

Географското разположение в лицето на областта като географска единица, дава теоретично възможност за реализация на завършилите образованието си (основно, средно, висше) на пазара на труда. Тя съответно би могла да бъде или да не бъде подкрепяща, в смисъл, че голяма част от излизащите поради завършване на дадена степен от системата на образованието ученици намират трудност при намиране на добра работа или пък заплащането не се явява достатъчен стимул за започването ѝ. Нивото на безработицата, особено при по-ниско квалифицираните е едно от най-големите за страната, което позволява на работодателите да поддържат ниски работни ставки и по този начин индиректно демотивират учениците да продължат да се развиват и да останат в региона. Възможно е теоретично тези два фактора – ниски заплати и безработица да се явят мотивиращ фактор за учениците, но това става обикновено с подкрепата на един от най-силните факторите – семейството. Това обаче както краен резултат за образованието и неговия продукт е с отрицателен знак за региона, тъй като често решението е преместване в друг, по-голям град или друга държава, където перспективата за развитие или реализация е по-добра.

Географската среда включва климата и всички природни условия и ресурси. „Студеният и горещият климат действуват неблагоприятно за развитието на личността – първият отнема много сили и време за създаване на елементарни условия за живот и малко сили и време остават за цялостното хармонично развитие, а вторият осигурява готови елементарни условия на живот, което не стимулира развитието”.²⁷

Съществува и друга тенденция, която има връзка с гореописаното -механичния отрицателен прираст, който се отразява на броя ученици в училищата и на техния бюджет, формиран на база брой ученици. Съответно свитият бюджет не позволява на директорите на училищата да увеличават заплатите, което действа демотивиращо на педагогическия персонал и е логично да рефлектира върху качеството на преподаване.

Негативен ефект оказва и тенденцията учениците от малките населени места да напускат местните училища и се преместват в близкия малък град, тези от малкия град се преместват в големите градове вече като студенти, а тези от големите градове пък да се ориентират към учебните заведения зад граница. Така се обезкървява както пазара на труда

откъм квалифицирани кадри, което рефлектира и върху учителската професия, така и самият район, където нивото на образование на населението като цяло постепенно спада, а механичният отрицателен прираст допълнително притиска местните образователни институции да смъкват прага, за да могат да направят възможен приема на необходимият брой ученици или студенти, гарантиращ им оцеляване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В крайна сметка се оказва, че ролята на родителите, средата, връстниците, медиите и новите технологии в лицето на компютрите могат значително да повлияят на образователните аспирации на детето, респ. ученика. Затова е необходимо да се обърне внимание не само на работата с учениците, но и на тази с техните родители, за да може заедно с тях да се работи в синхрон за правилното възпитание и наставяване на подрастващите, в противен случай училището като институция не разполага с достатъчно ефективен инструментариум да неутрализира негативните влияния на гореупоменатите детерминанти. Безпомощността на държавата е видна - чрез издаването на даден закон или постановление тя също не е в състояние да се справи със заплахите пред образователната система. Всичко това води до извода, че без единни действия на родители, ученици, учители, директори на учебни заведения, кметове, МОН, както и без достатъчно финансиране и дългосрочно планиране, е невъзможно своевременно и ефикасно да бъдат взети превантивни мерки както срещу спада в качеството на образованието, така и срещу евентуалната бъдеща безработица, чиято причина ще е ниската квалификация.

REFERENCES

1. Ковалев. Н. Е. И др. „Введение в педагогику”, М., 1986, с.141
2. „Педагогическая энциклопедия”, т.4. 1968, с. 120
3. Василев, Д., Педагогика, С., 1992, с.78
4. Василев, Д., Педагогика, С., 1992, с.79-80.
5. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 115
6. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, С, 1988, стр. 388
7. Андреев, М., „Образование и общество” С, 1988, С, 1988, стр. 388
8. Андонова, Виолета, „Успешни педагогически практики при работа с деца от различни етнически общности” – ст., „Педагогически форум” 2004, свитък 1, Ст. Загора, 2004, с.65
9. Г. Н. Филонова „Формирование личности: проблемы комплексного подхода в процессе воспитания школьника”, М., 1983, с. 58
10. Василев, Д., „Педагогика”, С., 1992, с.81
11. Василев, Д., „Педагогика”, С., 1992, С., 1992, с. 224
12. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 346
13. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 192
14. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 389
15. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 389
16. Василева, Э. К. „Семя и её функции”, М., 1975, с.6
17. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 349
18. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 344
19. Андреев, М., „Образование и общество”, С, 1988, стр. 345
20. Бабалова, Р., „Тоерия на възпитанието – I част”, С., 1991, с.132
21. Бабалова, Р., Тоерия на възпитанието – I част, С., 1991, с.138.
22. Василев, Д., „Педагогика”, С., 1992, с.229
23. Андреев, М., „Образование и общество” С, 1988, стр. 174
24. Чавдарова-Костова, С., ст., „Фактори на възпитанието” в „Педагогика”, С., 2008, с.118.
25. Чавдарова-Костова, С., ст., „Фактори на възпитанието” в „Педагогика”, С., 2008, с. 120 (цитирано е от “Lehrplan des Abendlandes. Zweieinhalb Jahrtausende seiner Gecshichte” на Dolch, Josef, Ratingen: Aloys Nenn, 1959, с. 312)

26. Чавдарова-Костова, С., ст. „Фактори на възпитанието” в „Педагогика”, С., 2008, с. 121
27. Доно Василев, „Педагогика“, С., 1992, с.80